

De energievoorziening in Noord-e

We pellen de aarde af, zuigen en bikken van alles uit zijn schil om maar aan energie te komen. Dat doen we al eeuwen, maar de laatste 150 jaar wel zeer extreem. En dan te weten dat de zon 9000 keer meer energie naar de aarde stuurt dan we met zijn allen nodig hebben. Op naar de zonne-energie dus. Laten we eens kijken hoe Noord- en Zuidwolde in het verleden aan energie kwamen.

Boterdiep OZ 10

Turf

Turf is ingedroogd veen. Al rond het begin van onze jaartelling werd in onze regio turf gestoken voor koken en verwarmen. In de middeleeuwen kwam georganiseerde turfwinning op gang om de groeiende bevolking en de zich ontwikkelende industrie, ovens en brouwerijen van brandstof te voorzien. Rond 1400 kon de turfvaart groeien door de aanleg van het Schuitendiep waardoor de stad Groningen verbonden werd met de rivier de Hunze. Door de vroege industrialisatie in de 16e en 17e eeuw nam de vraag naar turf explosief toe en werden de hoogveengebieden in productie gebracht.

De Veenkoloniën in Oost-Groningen waren de bekendste. Door de afgravingen ontstond er een nieuw landschap dat gedomineerd werd door lintbebouwing en kanalen. In de 17e eeuw werd het Boterdiep verder aangelegd en verbonden met de Turfsingel. De turfvaart is de oudste vorm van binnenvaart in de provincie

turfschip van Hendrik Ritsema

Groningen. Turf was tot ±1860 de belangrijkste energiebron in Nederland. Zuidwolde had ook een turfschipper, Hendrik Ritsema. Hij woonde Boterdiep Oz 11, de schuur was de turfopslagplaats (1935-1946). De naam van zijn schip was "Nooit volmaakt". Turf werd zo'n honderd jaar geleden door steenkool verdrongen toen Nederlandse steenkolenmijnen in productie kwamen.

kolenboer met paard

Steenkool

In de tweede helft van 18e eeuw, de industriële revolutie, werd de stoommachine ontwikkeld. Toen de stoommachine kon worden ingezet om water uit de steenkoolmijnen te pompen, kon men dieper graven en de productie flink opvoeren. Steenkool werd één van de belangrijkste energiebronnen voor de ontwikkeling van de gehele wereld. Steenkool werd vooral uit Engeland geïmporteerd tot onze Staatsmijnen vanaf 1907 gingen produceren. Voor verwarming en koken gebruikte men aanvankelijk een vuurkorf of open haard. In de 19e eeuw ontstonden de kachel en het fornuis. Het stoken was altijd een rompslomp, 's ochtends de kachel opstoken, als die al niet was uitgegaan; overdag in de gaten houden; de aslade iedere dag leegmaken en kolen met de kolenkit uit het kolenhok halen. Alleen rond de kolenkachel in de huiskamer en het kolenfornuis in de keuken was het aangenaam warm te krijgen. In hartje winter bleven grote delen van woningen ongebruikt

berg kolen bij huis

Zuidwolde tot ± 1950

wegens de kou en gingen warmwaterkruiken mee naar bed. In Zuidwolde hadden Bauke en Oebel van der Veen aan Boterdiep Wz 47 een hout- en brandstoffenhandel (1905-1966); Tjaard Mulder en zijn zonen Bruin en Stoffer namen die zaak over (1966-1972). De kolenboeren hadden een zwaar beroep. Ze zagen zwart, ze sjouwden namelijk de hele dag zakken met een mud kolen, omgerekend ruim 100 liter. Deze droegen ze op hun rug om de kolen aan huis te bezorgen. In de jaren '60 kwam het aardgas en verdween de kolenkachel.

Gem. Gasfabriek gasfabriek Bedum BE

De gasfabriek: lichtgas/stadsgas uit steenkool

Een andere techniek die rond 1800 uit de industriële revolutie voortkwam was de droge destillatie, het zonder zuurstof verhitten van steenkool. Dit leverde een gas op dat bij verbranding helder licht gaf, lichtgas, later stadsgas genoemd. Deze vinding leidde tot de bouw van gasfabrieken. Gaslampen verlichtten de straten van London al in 1812. De eerste gasfabriek in Nederland stond in Rotterdam (1826), de 11e kwam in Groningen (1854).

Bedum kreeg in 1910 een gasfabriek, eerst alleen voor Bedum en Onderdendam. Een jaar later, in 1911, produceerde de gasfabriek ook voor Noord- en Zuidwolde. Na de aanleg van het riool was dit de volgende grote verbetering voor de mensen.

De fabriek stond aan het Boterdiep in verband met de aanvoer van kolen per schip. Er stond een grote kraan die de kolen uit de scheepsruimten haalde, over de weg heen tilde en door het dak in de kolenloods deponeerde. In de stokerij werden retortovens met kolen gevuld en hermetisch afgesloten. In de ovens werden ze met cokes verhit tot zo'n 1300 °C. Het ruwe gas dat vrijkwam werd stapsgewijs gezuiverd en opgeslagen in een gashouder. Dit gas bestond vooral uit waterstof, methaan en koolmonoxide.

Cokes, brokken koolstof, waren het belangrijkste bijproduct. Cokes werden op het fabrieksterrein op meters hoge bergen opgeslagen, verkocht aan de ijzerindustrie en voor weinig geld aan burgers voor hun eigen verwarming. Verder kwamen stinkende zwavelver-

bindingen en giftige cyaniden vrij. Ammoniak, een grondstof voor kunstmest, en teer werden in kelders opgeslagen. Het werk van de stokers in de gasfabriek was zwaar en erg ongezond.

Het gas was ook in onze dorpen primair bedoeld voor verlichting met gaslantaarns, maar al snel ook voor het koken. Het ontwikkelende verenigingsleven veroorzaakte meer uithuizigheid en vereiste openbare verlichting. De lantaarnopsteker ging met de ladder op de fiets van lantaarn naar lantaarn om die aan te steken en enkele uren later die volgens schema weer te doven; hij was vrij in de zomer en bij volle maan.

In de eerste wereldoorlog ontstond er schaarste van steenkool waardoor de lantaarns enige tijd niet werden ontstoken. Begin jaren '50 werden de gaslantaarns vervangen door elektrisch licht.

De gashouder in Zuidwolde

Na de eerste wereldoorlog groeide de gasfabriek en werd in Bedum 1924 een tweede gashouder geplaatst. In 1949 kreeg Zuidwolde een eigen gashouder die op de plaats van het huidige dierenasiel stond. Het gas werd per ketelwagen aangevoerd.

Sebens & kleinkind gashouder op achtergrond

Eeuwen geleden ontstond er in onze regio al een enorme infrastructuur om met fossiele brandstoffen energie te leveren. In primitieve omstandigheden en om hun leven te veraangename hebben onze vroegere dorpsgenoten fossiele brandstoffen omarmd en konden zij mee in de vaart der volkeren. De woorden milieu en klimaat bestonden nog niet.

Met dank aan de Historische Vereniging Bedum: Sieger de Groot (Zuidwolde) en Jaap Heres (Bedum) voor de enthousiast geleverde informatie.

Heeft u aanvullingen, foto's of verhalen over de energievoorziening in Noord-of Zuidwolde, neem dan gerust contact op!

www.ecdurabel.nl
www.grek.nl
www.energieloket-groningen.nl
www.milieucentraal.nl
www.energie.vanons.org
www.canonvannederland.nl

www.noorderbreedte.nl
www.mobinederland.nl/noord/
www.nederlandelektrisch.nl/home